

ALISHER NAVOIY FARDLARINING BADIY-FALSAFIY G‘OYASI

Malikova Mashhura Baxtiyorovna

Buxoro Innovatsion Ta’lim va Tibbiyot universiteti magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Alisher Navoiy fardlarining badiiy-falsafiy mazmuni tahlil qilinadi. Fard janrining o‘ziga xos xususiyatlari, uning Sharq adabiyotidagi o‘rni va Navoiy ijodidagi ahamiyati yoritiladi. Shoir fardlarida inson, ma’naviyat, axloq, hayot va taqdir kabi umuminsoniy g‘oyalar ixcham va ta’sirchan shaklda ifoda etilgani ilmiy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, fardlarda badiiy ixchamlik, ma’no zichligi, ramziylik va hikmatlilik tamoyillari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari Navoiy fardlari nafaqat adabiy, balki falsafiy hamda tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *Alisher Navoiy, fard janri, badiiy g‘oya, falsafiy mazmun, ma’naviyat, hikmat, inson konsepsiyasi, aforistik poeziya, badiiy ixchamlik.*

Kirish. Bugungi globallashuv va axborot oqimi kuchaygan davrda jamiyatning ma’naviy asoslarini mustahkamlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, qisqa, lo‘nda va mazmunan teran badiiy matnlar orqali insoniy fazilatlarni targ‘ib etish zamonaviy adabiyotshunoslik va ma’naviyat tadqiqotlarining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, mumtoz o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Alisher Navoiy ijodini, xususan, uning fard janrida yaratgan asarlarini o‘rganish bugungi kunda ham ilmiy va tarbiyaviy jihatdan katta ahamiyatga ega.

Alisher Navoiy fardlari o‘zining badiiy ixchamligi, mazmun zichligi hamda chuqur falsafiy g‘oyalarni qisqa shaklda ifoda etishi bilan ajralib turadi. Fard – atigi ikki misradan iborat bo‘lsa-da, unda inson hayoti, axloqiy qadriyatlar, komillik, sabr, qanoat, do‘stlik, ilm va adolat kabi muhim masalalar yuksak badiiy saviyada talqin etilgan. Shu bois fardlarni nafaqat poetik janr, balki hikmatli-falsafiy tafakkur mahsuli sifatida ham baholash mumkin.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda badiiy matnlarning ixcham shakllarini, xususan, aforistik poeziya namunalarini o‘rganishga qiziqish ortib bormoqda. Bu jarayonda Navoiy fardlari Sharq adabiy tafakkurining noyob namunasi sifatida alohida o‘rin tutadi. Ular orqali shoir inson kamoloti, hayot mazmuni va ma’naviy poklik haqidagi qarashlarini umumlashgan, lo‘nda va ta’sirchan shaklda bayon etgan.

Mazkur maqolaning maqsadi — Alisher Navoiy fardlarining badiiy-falsafiy g‘oyasini tahlil qilish, ularning janriy xususiyatlari, badiiy ifoda vositalari va ma’naviy-axloqiy mazmunini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Asosiy qism.

Fard — mumtoz Sharq she’riyatida keng tarqalgan, ikki misradan iborat, mustaqil mazmun kasb etuvchi ixcham poetik janrdir. U hajman kichik bo‘lsa-da, mazmunan teran, hikmatga boy va umumlashgan fikr ifodasi bilan ajralib turadi. Fardda ko‘pincha axloqiy xulosa, falsafiy mushohada yoki hayotiy tajriba lo‘nda shaklda bayon qilinadi.

Alisher Navoiy ijodida fard janri alohida ahamiyat kasb etadi. Shoir ushbu janr orqali inson kamoloti, ma’naviy poklik, ilm-ma’rifat, sabr-qanoat, adolat va do‘stlik kabi masalalarni umumlashgan, qisqa, ammo ta’sirchan shaklda ifoda etadi. Navoiy fardlari mazmun va shakl uyg‘unligi, so‘z tanlashdagi aniqlik hamda fikrning lo‘ndaligi bilan mumtoz adabiyotda yuksak badiiy namunalar sifatida baholanadi.

Navoiy fardlarining markazida inson shaxsi va uning ma’naviy kamoloti turadi. Shoir insonni borliqning eng oliy ne’mati, aql va tafakkur sohibi sifatida tasvirlaydi. Biroq insonning haqiqiy qadri uning ilm, axloq va ezgulik bilan bezalgan hayot tarzida namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi.

Fardlarda insoniy fazilatlar — kamtarlik, halollik, vafodorlik, saxovat kabi tushunchalar badiiy umumlashma darajasida ifodalanadi. Shu jihatdan Navoiy fardlari didaktik xarakterga ega bo‘lib, ular nafaqat estetik zavq uyg‘otadi, balki tarbiyaviy ahamiyat ham kasb etadi. Shoir qisqa ikki misra orqali butun bir hayotiy haqiqatni ifodalashga erishadi.

Navoiy fardlarida hayotning o‘tkinchiligi, taqdirning o‘zgaruvchanligi va insonning bu jarayondagi mas’uliyati muhim mavzulardan biridir. Shoir insonni sabrli, matonatli bo‘lishga, dunyoviy manfaatlarga ortiqcha berilmaslikka chorlaydi. U hayotni sinov maydoni sifatida talqin etib, komillikka erishish yo‘lini ma’naviy poklanish va o‘zlikni anglash bilan bog‘laydi.

Fardlarda ko‘pincha qarama-qarshi tushunchalar — yaxshilik va yomonlik, do‘st va dushman, boylik va qanoat kabi obrazlar orqali falsafiy xulosa beriladi. Bunday badiiy kontrast fikrni yanada kuchliroq ifodalashga xizmat qiladi.

Navoiy fardlarining asosiy badiiy xususiyati — ixchamlik va ma’no zichligidir. Har bir so‘z ma’lum vazifa bajaradi, ortiqcha tasviriylik yoki bayoniy cho‘zilish kuzatilmaydi. Shoir qisqa shaklda keng mazmunni jamlash orqali o‘quvchini tafakkur qilishga undaydi.

Fardlarda ramziy ifoda, tashbeh, tazod va boshqa badiiy san’at vositalari mohirona qo‘llanadi. Badiiy ifodaning bunday mukammalligi fardni aforistik poeziya darajasiga ko‘taradi. Shu bois Navoiy fardlari hikmatli so‘z namunasi sifatida ham qadrlanadi.

Zamonaviy jamiyatda ma’naviy qadriyatlarni targ‘ib etishda qisqa, mazmunli va ta’sirchan matnlarning roli ortib bormoqda. Navoiy fardlari bu borada dolzarb ahamiyatga ega. Ular yosh avlodni komillikka, ilm olishga, halollik va insonparvarlikka da’vat etadi.

Shu tariqa, Navoiy fardlari badiiy-estetik qiymati bilan bir qatorda, chuqur falsafiy va tarbiyaviy mazmun kasb etadi. Ular mumtoz adabiyotning ixcham, ammo sermazmun janri sifatida bugungi kunda ham ilmiy tadqiqot va ma’naviy tarbiya jarayonida muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari Alisher Navoiy fardlari mumtoz o‘zbek adabiyotining ixcham, ammo mazmunan nihoyatda teran janr namunasi ekanini ko‘rsatdi. Fardlar hajman kichik bo‘lishiga qaramay, ularda inson kamoloti, ma’naviyat, axloq, hayot va taqdir haqidagi chuqur falsafiy qarashlar umumlashgan holda ifodalangan. Shoir ikki misra orqali keng hayotiy haqiqatlarni ifodalashga erishib, badiiy ixchamlik va ma’no zichligining yuksak namunalarini yaratgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Navoiy fardlarining asosiy g‘oyaviy yo‘nalishini insonparvarlik, komil inson konsepsiyasi, sabr-qanoat, ilm-ma’rifat va adolat kabi

umuminsoniy qadriyatlar tashkil etadi. Bu esa fardlarni nafaqat adabiy-estetik hodisa, balki muhim tarbiyaviy va ma’naviy manba sifatida ham baholash imkonini beradi.

Shuningdek, fardlarda qo‘llangan badiiy vositalar — ramziy ifoda, tazod, tashbeh va hikmatli umumlashmalar ushbu janrning aforistik poeziya sifatidagi o‘rnini yanada mustahkamlaydi. Navoiy fardlari Sharq adabiy tafakkurining boy an‘analarini mujassam etgan holda bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy fardlari badiiy-falsafiy tafakkurning yuksak namunasi bo‘lib, ular zamonaviy adabiyotshunoslik tadqiqotlari hamda ma’naviy-ma’rifiy tarbiya jarayonida muhim ilmiy manba sifatida xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Navoiy, A. **Xazoyin ul-maoniy**. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.
2. Navoiy, A. **Mukammal asarlar to‘plami** (20 jildlik). – Toshkent: Fan, 1987–2002.
3. Hayitmetov, A. **Alisher Navoiy lirikasi**. – Toshkent: Fan, 1961.
4. Komilov, N. **Tasavvuf**. – Toshkent: Sharq, 2009.
5. Qayumov, A. **Alisher Navoiy ijodiy merosi**. – Toshkent: Fan, 1991.
6. Rustamov, E. **O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
7. Karimov, N. **XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi**. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.
8. Bertels, E. E. **Navoi i Jami**. – Moskva: Nauka, 1965.
9. Schimmel, A. **Mystical Dimensions of Islam**. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975.
10. DeWeese, D. **Islamization and Native Religion in the Golden Horde**. – Pennsylvania: Penn State University Press, 1994.